

РОЗДІЛ 7

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.59:725.94

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/41>

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ РОБІТ НА ОБ'ЄКТИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ, ЗНИЩЕННЯ, РУЙНУВАННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТИВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

OBJECTIVE SIDE OF ILLEGAL SEARCH WORK AT AN ARCHAEOLOGICAL HERITAGE SITE, DESTRUCTION OR DAMAGE TO CULTURAL HERITAGE SITES

Гуляков К.В. аспірант кафедри галузевого права
Херсонський державний університет

Статтю присвячено дослідженню вітчизняного законодавства про охорону об'єктів культурної спадщини. Запропоновано вирішення проблемних питань об'єктивної сторони незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки. Зокрема, об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 298 КК України, фактично містить у собі два окремих злочини – по-перше, це незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини; по-друге, умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Крім того, частина перша досліджуваної кримінально-правової норми містить вказівку на три альтернативні види (варіанти) злочинної поведінки – відповідно, проведення археологічних розвідок, проведення розкопок, проведення інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини; частина друга, так само, на три альтернативні види (варіанти) злочинної поведінки – відповідно, знищення, руйнування або пошкодження предмета злочину (об'єктів культурної спадщини чи їхніх частин). Отже, основною (головною) ознакою об'єктивної сторони діяння, передбаченого статтею 298 КК України, є суспільно небезпечне діяння, яке виражається в незаконному проведенні археологічних розвідок або (альтернативно) розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини (ч. 1 ст. 298 КК України), у знищенні або (альтернативно) руйнуванні або пошкодженні об'єктів культурної спадщини чи їхніх частин (ч. 2 ст. 298 КК України). Як складник об'єктивної сторони злочину таке діяння має відповідати сукупності ознак, які надають йому кримінально-правового значення (бути конкретним, усвідомленим і вольовим актом поведінки людини, суспільно небезпечним та протиправним).

Ключові слова: кримінальне право, об'єктивна сторона, об'єкти культурної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження, незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини.

The article is devoted to the study of domestic legislation on the protection of cultural heritage sites. A solution to the problematic issues of the objective side of illegal search work at an archaeological heritage site, destruction or damage to cultural heritage sites, taking into account the modern achievements of criminal law science, is proposed. In particular, the objective side of the criminal offense provided for by Article 298 of the Criminal Code of Ukraine actually includes two separate crimes – firstly, it is illegal search work at an archaeological heritage site; secondly, deliberate illegal destruction or damage of cultural heritage objects. In addition, part one of the investigated criminal law contains an indication of three alternative types (options) of criminal behavior – respectively, carrying out archaeological prospecting, excavation, carrying out other excavation or underwater work at an archaeological heritage site; part two, also on alternative types (options) of criminal behavior – respectively, destruction or damage to the object of the crime (cultural heritage objects or their parts). So, the main (main) sign of the objective side of the act provided for in Article 298 of the Criminal Code of Ukraine is a socially dangerous act, which is expressed in the illegal conduct of archaeological exploration or (alternatively) excavations, other excavation or underwater work at an archaeological heritage site (part 1 of Article 298 of the Criminal Code of Ukraine), in the destruction or (alternatively) damage to cultural heritage objects or their parts (part 2 of Article 298 of the Criminal Code of Ukraine). As a component of the objective side of a crime, such an act must correspond to a set of signs that give it criminal-legal significance (to be a specific, conscious and volitional act of human behavior, socially dangerous and illegal).

Key words: criminal law, objective side, objects of cultural heritage, destruction or damage, illegal search work at an archaeological heritage site.

Постановка проблеми. Об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 298 Кримінального кодексу України (далі – КК України), є доволі строкатою, адже фактично містить у собі два окремих злочини – по-перше, це незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини; по-друге, умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Крім того, частина перша досліджуваної кримінально-правової норми містить вказівку на три альтернативні види (варіанти) злочинної поведінки – відповідно, проведення археологічних розвідок, проведення розкопок, проведення інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини; частина друга, так само, на три альтернативні види (варіанти) злочинної поведінки – відповідно, знищення, руйнування або пошкодження предмета злочину (об'єктів культурної

спадщини чи їхніх частин). Таким чином, основною (головною) ознакою об'єктивної сторони діяння, передбаченого статтею 298 КК України, є суспільно небезпечне діяння, яке виражається в незаконному проведенні археологічних розвідок або (альтернативно) розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини (ч. 1 ст. 298 КК України), у знищенні або (альтернативно) руйнуванні чи пошкодженні об'єктів культурної спадщини або їхніх частин (ч. 2 ст. 298 КК України). Як складник об'єктивної сторони злочину таке діяння має відповідати сукупності ознак, які надають йому кримінально-правового значення (бути конкретним, усвідомленим і вольовим актом поведінки людини, суспільно небезпечним і протиправним) [1, с. 370].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми кримінально-правової охорони об'єктів

історичної та культурної спадщини досліджувались вітчизняними фахівцями, такими як В.І. Акуленко, Р.В. Асейкін, В.В. Базелюк, С.О. Бочарников, К.І. Бусол, Є.П. Гайворонський, В.Ю. Докучаєва, Т.Г. Каткова, В.В. Кузнецов, Н.І. Кудерська, Є.І. Кузьменко, Т.В. Курило, В.А. Ломако, П.С. Матишевський, О.І. Мельничук, М.О. Міщенко, В.О. Навроцький, Б.М. Одайник, І.Г. Поплавський, І.В. Пивовар, С.С. Птуха, О.С. Сотула, О.В. Усенко, М.І. Хавронюк та іншими, але в сучасних умовах побудови правової держави ця проблематика набуває особливого значення, тому її наукова розробка не втрачає своєї актуальності.

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є вирішення проблемних питань об'єктивної сторони незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини з урахуванням сучасних досягнень кримінально-правової науки.

Виклад основного матеріалу. Почнемо дослідження об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого статтею 298 КК України, з аналізу кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті. Це діяння полягає в незаконному проведенні археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини.

Незаконним проведенням археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини є те, коли вони проведені без дозволу або з порушенням умов наданого дозволу. Постановою Кабінету Міністрів України від 2002 року № 316 визначено порядок видачі дозволів на проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт на території пам'ятки, охоронюваній археологічній території, в зонах охорони, в історичних ареалах населених місць, а також досліджень решток життєдіяльності людини, що містяться під землею поверхнею, під водою на території України [2].

Здійснення відповідних дій, у тому числі з використанням будь-якою особою металодетекторів та інших приладів для пошуку об'єктів археологічної спадщини або спонукальних предметів, пов'язаних з культурним шаром, без наявності відкритого листа і дозволу на проведення археологічних досліджень, є незаконними.

Можна зробити висновок, що проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини буде незаконним, якщо воно було проведено без відповідного дозволу (як варіант, у супереч отриманій відмові у видачі дозволу на проведення відповідних робіт) або з порушеннями правил, які передбачаються в отриманому дозволі, або коли знайдені під час проведення археологічних розвідок, розкопок, польова документація та звіт про проведені розвідки, розкопки не передані на постійне зберігання до профільних державних сховищ.

Аналіз диспозиції частини першої статті 298 вказує на певну незавершеність процесу через застосування терміна «проведення», що дає змогу стверджувати, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого частиною першою статті 298 КК України, не включає наслідків, тобто ця кримінально-правова норма має формальний склад (таке кримінальне правопорушення, для об'єктивної сторони якого закон вимагає встановлення тільки діяння). Тому якщо в ході вчинення злочину відбулося знищення чи пошкодження об'єктів археологічної спадщини, то вчинене додатково кваліфікується за сукупністю з іншими частинами цієї статті.

Крім того, слід зазначити, що діяння, передбачене частиною першою статті 298 КК України, вчиняється виключно шляхом дії (активної, свідомої, суспільно небезпечної, протиправної поведінки суб'єкта), а саме шляхом проведення археологічних розвідок, розкопок, інших зем-

ляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини.

Частина друга статті 298 КК України встановлює відповідальність за умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їхніх частин. Проте ознаки діяння щодо об'єктивної сторони злочину, передбаченого частиною другою статті 298 КК України, описані в кримінальному законі дуже лаконічно, що викликає певні труднощі і в розумінні цих ознак, і в кваліфікації досліджуваного злочину.

Диспозиція цієї кримінально-правової норми містить три альтернативні варіанти злочинного впливу на об'єкт культурної спадщини – знищення, руйнування або пошкодження.

У спеціальній юридичній літературі та дослідженнях вітчизняних учених широко представлені інтерпретації цих термінів. Так, цілий ряд авторитетних українських учених, таких як професори В.П. Ємельянов, М.Й. Коржанський, П.С. Матишевський, М.І. Мельник, М.І. Панов, дотримуються позиції, що знищення означає приведення майна в повну непридатність, що виключає його використання за цільовим призначенням. У результаті воно припиняє існування або повністю втрачає споживчу чи економічну цінність. Пошкодження ж передбачає погіршення якості, цінності предметів. При цьому майно продовжує існувати, але ушкодження ускладнюють його цільове використання [3, с. 98; 4, с. 72; 5, с. 170; 6, с. 605]. Це погоджується з позицією Пленуму Верховного Суду України, який у пункті 13 своєї Постанови від 26 червня 1992 року № 8 визначає знищення майна як приведення його в повну непридатність до використання за цільовим призначенням. Унаслідок знищення майно перестає існувати або повністю втрачає свою цінність. Пошкодженням майна ця Постанова визначає погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення її на якийсь час у не придатний для використання за цільовим призначенням стан [7].

Щодо безпосередньо інтерпретації злочинних дій, передбачених у частині другій статті 298 КК України, то професор В.А. Ломако зазначив, що знищення таких предметів призводить до їх повної непридатності. Руйнування В.А. Ломако розуміє як істотне їх пошкодження, результатом якого є часткова втрата їхніх властивостей та цінності, що вимагає значного реставраційного ремонту. Пошкодження – заподіяння зазначеним предметам таких пошкоджень, за яких вони суттєво не втрачають своїх властивостей та цінності й тому не потребують значних витрат на ремонт [1, с. 370–371].

На думку професора В.О. Навроцького, знищення – це приведення об'єктів культурної спадщини чи їхніх частин у такий стан, коли пам'ятку неможливо відновити (повністю втрачається її цінність). Під руйнуванням В.О. Навроцький розуміє заподіяння значних ушкоджень, через що пам'ятка втрачає свою цінність, але може бути відновлена. А пошкодження – це зменшення історичної, культурної та іншої цінності пам'ятки [6, с. 944].

У диспозиції статті 298 КК України суспільно небезпечні наслідки злочину позначені тими ж термінами – знищення, руйнування, пошкодження. І більшість авторів роблять висновок, що злочин, передбачений частиною другою статті 298 КК України, є закінченим з моменту початку таких дій, як знищення, руйнування чи пошкодження [6, с. 944]. Однак аналіз тлумачення цих термінів, навпаки, свідчить про закінчений характер таких злочинних дій. Термін «знищення» має характер закінченої дії, варіантом недоконаної дії тут буде термін «нищення». Щодо терміну «руйнування» він може бути розтлумачений по-різному, це може бути як закінчена, так і незакінчена дія. Замінити «руйнування» на «зруйнування» в даному випадку не буде зовсім коректним, адже Словник української мови визначає, що «зруйнування» слід розуміти як перетворення на руїни, розбиття, розламання

[8, с. 718], що свідчить про близькість такого терміна до розуміння, як знищення, припинення існування чогось. Тим більше, що в тому самому Словнику української мови як переносне значення слова «зруйнувати» пропонується слова «порушити, розладнати, знищити що-небудь» [8, с. 718]. З іншого боку, знову ж той самий Словник української мови пропонує розуміти «зруйнування» як порушення цілісності чого-небудь, пошкодження [8, с. 718], що є більш логічним у застосуванні в частині другій статті 298 КК України. Те саме стосується і терміна «пошкодження». Тому, на нашу думку, злочин, передбачений частиною другою статті 298 КК України, є злочином з матеріальним складом, адже сам факт учинення дій щодо знищення, руйнування та пошкодження об'єктів культурної спадщини вже веде до настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді знищення (а не нищення), руйнування або пошкодження цих об'єктів, що є підтвердженням закінченості зазначених дій.

Проаналізувавши наведені варіанти тлумачення термінів, що застосовуються в частині 2 статті 298 КК України, ми дійшли висновку, що це дії, які призводять чи можуть призвести до часткового або повного зникнення предмета охорони об'єкта культурної спадщини, втрати ним характерних властивостей об'єкта культурної спадщини, що становить його історико-культурну цінність, на підставі якої цей об'єкт визнається культурною спадщиною. При цьому спосіб впливу на об'єкт культурної спадщини може бути будь-яким і на кваліфікацію не впливає. На підставі визначених критеріїв ми пропонуємо власні визначення термінів, які вказані в частині другій статті 298 КК України, а саме:

знищення – негативний вплив на об'єкт культурної спадщини будь-яким дійовим способом або через бездіяльність, який веде до припинення його фізичного існування, виведення з цивільного обігу та повної втрати його цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності;

руйнування – негативний вплив на об'єкт культурної спадщини будь-яким дійовим способом або через бездіяльність, який веде до його значних ушкоджень, значного обмеження використання за призначенням та значною

зворотною втратою його цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності, з можливістю її відновлення;

пошкодження – негативний вплив на об'єкт культурної спадщини будь-яким дійовим способом або через бездіяльність, який веде до його незначних ушкоджень, часткового обмеження використання за призначенням та значною зворотною втратою його цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності, з можливістю її відновлення.

Висновки. Таким чином, об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 298 КК України, фактично містить у собі два окремих злочини – по-перше, це незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини; по-друге, умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Крім того, частина перша досліджуваної кримінально-правової норми містить вказівку на три альтернативні види (варіанти) злочинної поведінки – відповідно, проведення археологічних розвідок, проведення розкопок, проведення інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини; частина друга, так само, на три альтернативні види (варіанти) злочинної поведінки – відповідно, знищення, руйнування або пошкодження предмета злочину (об'єктів культурної спадщини чи їхніх частин). Отже, основною (головною) ознакою об'єктивної сторони діяння, передбаченого статтею 298 КК України, є суспільно небезпечне діяння, яке виражається в незаконному проведенні археологічних розвідок або (альтернативно) розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини (ч. 1 ст. 298 КК України), у знищенні або (альтернативно) руйнуванні чи пошкодженні об'єктів культурної спадщини чи їхніх частин (ч. 2 ст. 298 КК України). Як складник об'єктивної сторони злочину таке діяння має відповідати сукупності ознак, які надають йому кримінально-правового значення (бути конкретним, усвідомленим і вольовим актом поведінки людини, суспільно небезпечним та протиправним).

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. 4-те, переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
2. Про затвердження Порядку видачі дозволів на проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт на території пам'ятки, охоронюваної археологічної території, в зонах охорони, в історичних ареалах населених місць, а також досліджень решток життєдіяльності людини, що містяться під землею поверхнею, під водою на території України : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березн. 2002 р. № 316. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/316-2002> (дата звернення: 12. 08. 2020).
3. Ємельянов В.П. Кваліфікація злочинів проти власності : навч. посіб. Харків : Рубікон, 1996. 112 с.
4. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів проти особи та її власності. Київ : Юрінком, 1996. 143 с.
5. Матышевский П.С. Преступления против собственности и смежные с ними преступления. Киев : Юрінком, 1996. 240 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А.М. Бойко та ін. ; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Вид. 10-те, переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
7. Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 червня 1992 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92> (дата звернення: 12.08.2020).
8. Словник української мови : в 11 т. / голов. редкол. : І.К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 3: 3, 1972. 744 с.